

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

11(20)

2011

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ETNOLOGIJA:

PRAEITIS, DABARTIS IR PERSPEKTYVOS

Sudarytojas ŽILVYTIS ŠAKNYS

LITHUANIAN ETHNOLOGY:

PAST, PRESENT AND FUTURE

Edited by ŽILVYTIS ŠAKNYS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Žilvytis Šaknys)</i>	5
<i>Foreword (Žilvytis Šaknys)</i>	7

Straipsniai / Articles

Žilvytis Šaknys

Ieškant idėjų praeityje: etnologijos istorija ir dabartis	9
In Search of Ideas in the Past: the History and the Present State of Ethnology. Summary	28

Ullrich Kockel

Kam reikia Europos etnologijos – ir kokios? Kritiniai svarstymai apie Europos etnologijos prasmę ir tikslą	33
Wherefor a European Ethnology – and Which One? Critical Reflections on the Meaning and Purpose of an European Ethnology. Summary	46

Vytis Čiubrinskas

Etnologija ir sociokultūrinė antropologija Lietuvoje: nuo tautos <i>kultūrą</i> <i>gelbstinčios</i> etnografijos iki kosmopolitinės antropologijos	49
Ethnology and Sociocultural Anthropology in Lithuania: from Salvage Ethnography to Cosmopolitan Anthropology. Summary	64

Auksuolė Čepaitienė

Etnologijos (etnografijos) ištakos ir <i>valstiečio</i> atradimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje	69
The Beginnings of Ethnology (Ethnography) and a Discovery of <i>a Peasant</i> in Lithuania of the Late 18th and Early 19th C. Summary	90

Marleen Nõmmela

Becoming an Ethnographer. Becoming a Science. Ferdinand Linnus and Estonian Ethnology in the 1920s	93
Tapimas etnografu ir mokslo formavimosi pradžia. Ferdinandas Linnusas ir Estijos etnologija XX a. 3-iajame dešimtmetyje. Santrauka	107

Waldemar Kuliowski

Etnologija Lenkijoje: institucinė ir mokslo raida nuo 1910 metų iki šiandienos	109
Ethnology in Poland: Institutional and Scientific Development since 1910. Summary	123

Irena Regina Merkienė

Etnologijos institutas sovietmečio Lietuvoje mokslo politikos ir ideologijos kontekste	125
Institute of Ethnology in Soviet Lithuania in the Context of Science Policy and Ideology. Summary	140

John Helsloot

- Stress and Ritual. December Family Traditions in the Netherlands of Today 143
 Stresas ir ritualas. Gruodžio mėnesio šeimos tradicijos šių dienų Nyderlanduose. Santrauka 155

Vita Petrušauskaitė

- Antropologija mieste ar miesto antropologija? Tyrimo lauko mieste konstravimas 159
 Anthropology in the City or Anthropology of the City? Construction of Field-site in Urban Environment. Summary 176

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Jonas Mardosa. Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos. Liaudiško pamaldumo raiška XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje (*Irena Regina Merkienė*) 179
 Ullrich Kockel. Re-visioning Europe: Frontiers, Place Identities and Journeys in Debatable Lands (*Neringa Klumbytė*) 182
 Socialinė antropologija, etnografija ir biotechnologija. A. Čepaitienė (sud.) (*Rima Praspaliauskienė*) 183
 Aušra Zabielenė. Folkloro ansambliai dabartinėje Lietuvoje: etnologinis aspektas (*Rimantas Sliužinskas*) 186
 Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika. G. Kirdienė (sud.) (*Daiva Račiūnaitė-Vyčinienė*) 189
 Senoji Lietuva. Paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje 2009 09 17– 2009 11 30. O. Fišman, B. Kulnytė, E. Lazauskaitė (sud.) (*Žilvytis Šaknys*) 196
 Martynas Purvinas, Marija Purvinienė. Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai I (*Skaidrė Urbonienė*) 199

Konferencijos / Conferences

- EASA 2010 m. konferencija „Krizė ir vaizduotė“ (*Vilius Ivanauskas*) 203
 Dešimtas SIEF kongresas Lisabonoje (*Skaidrė Urbonienė*) 206
 Žvilgsnis į tarpdalykinę mokslinę konferenciją „Tradicijos ir modernumo dermė, priešprieša, raidos perspektyvos“ (*Aušra Zabielenė*) 208

In Memoriam

- Jonas Balys (*Rita Repšienė*) 209

Pratarmė

2010-aisiais sukako šimtas metų nuo žymios Lietuvos etnologės, Vilniaus universiteto profesorės Pranės Dundulienės (1910–1991) gimimo. Šia proga Vilniuje ir Švenčionyse surengta konferencija „Etnologija: istorija, dabartis ir perspektyvos“. Siekiant suvokti profesorės nueitą kelią, konferencijos metu buvo nagrinėjami ne tik jubiliatės darbai, bet ir jų reikšmė etnologijos mokslui. Tai paskatino pažvelgti ir į Lietuvos etnologijos istoriją, institucionalizaciją, kintančias šio mokslo ribas ir paanalizuoti šio mokslo perspektyvas europiniame kontekste, kartu sudaryti mūsų žurnalo teminį numerį „Lietuvos etnologija: praeitis, dabartis ir perspektyvos“.

Įvardiniame straipsnyje pabandėme trumpai peržvelgti etnologijos kelią. Analizuojant etnologijos istoriją, institucionalizaciją ir šio mokslo ribas gauta išvada, kad mokslo susiformavimas Lietuvoje vėlavo tiek Europos, tiek ir Baltijos šalių kontekste. Tai iškelė papildomų iššūkių Lietuvos etnologams sovietinės okupacijos metais rengiant su mokslo susiformavimu sietiną pirmąjį apibendrinamojo pobūdžio akademinį leidinį *Lietuvių etnografijos bruožai* (1964), dalyvaujant Pabaltijo atlasų rengime, kituose tarptautiniuose projektuose. Po 1990-ųjų etnologija „juridiškai“ tapo nepriklausomu nuo istorijos mokslu, tačiau, nepaisant naujų galimybių ir pasiekimų, etnologija faktiškai liko „mažuoju mokslu“ su didelėmis institucionalizacijos problemomis. Beje, jų kyla ne tik Lietuvoje. Verta paminėti Máiréad Nic Craith žodžius, kad kai kurios disciplinos, pvz., istorija ar literatūra, lengvai apibrėžiamos, išlaiko savo koncepcinį vientisumą laiko perspektyvoje ir yra instituciškai privilegijuotos. Tarpdisciplininių mokslų dalia yra gerokai sunkesnė.

Kaip įveikti tas problemas? Šio klausimo sprendimą galime surasti Ullricho Kockelio straipsnyje. Sureikšminus etnologiją kaip taikomąjį regioninį mokslą, ji gali tapti „savotiška mokslo sąžine konkrečioje vietoje“. Taikomąją etnologijos mokslo reikšmę išskyrė ir Vytis Čiubrinskas. Etnologijos perspektyvas jis mato glaudžiamame bendradarbiavime su sociokultūrine antropologija, tęsiant jau pradėtą darbą. Šių mokslų sąsajas, tiesa, mokslo formavimosi etape analizuoja ir Auksuolė Čepaitienė. Konferencijos pranešimo pagrindu parengtame straipsnyje ji pažvelgė į etnologų dar mažai nagrinėtą laikotarpį: XVIII a. pabaigą – XIX a. pradžią.

Dar trys autoriai atkreipia dėmesį į mokslo institucionalizacijos problemas. Marleen Nõmmela paaiškina Estijos nacionalinio muziejaus, kaip šalyje dominuojančio etnologijos mokslo centro, ištakas, aprašydama žymaus etnologo Ferdinando Linnuso veiklą. Lenkijoje mokslas formavosi kita linkme. Mokslo

gimimas sietas su pirmosios universitetinės etnologijos katedros Lvove (Ukraina) įsteigimu. Apie tai ir tolesnę Lenkijos etnologijos raidą galima pasiskaityti W. Kuligowskio straipsnyje.

Tuo tarpu dar vieną mažai žinomą Lietuvos etnologijos puslapį atvertusi Irena Regina Merkienė straipsnyje aptaria pirmuosius sovietinės okupacijos metus, kai buvo įkurtas Lietuvos mokslų akademijos Etnologijos institutas, pasak autorės, leidęs išsaugoti lietuvių etnologijos mokslo potencialą.

Publikuojami ir su šio žurnalo numerio tema tiesiogiai nesusiję straipsniai. Tiesa, pirmasis Johno Helslooto straipsnis susijęs su žiemos kalendorinėmis šventėmis, ypač dominusiomis P. Dundulienę ir kitus Lietuvos etnologus (čia žiemos ritualams skirtos kelios disertacijos). Ritualo ir socialinės sąveikos problemai skirtas straipsnis parengtas jau minėtoje konferencijoje skaityto pranešimo pagrindu. Etnologijai ypač aktuali lauko tyrimų tema analizuojama antropologės Vitos Petrušauskaitės straipsnyje ir prasmingai pratęsia tradiciją mūsų žurnale spausdinti tokio pobūdžio straipsnius.

Tradiciskai publikuojamos ir recenzijos. Su šio numerio tema glaudžiai susijęs Olgos Fišman, Birutės Kulnytės ir Elvydos Lazauskaitės sudarytas katalogas, pristatantis lituanistiką Rusijos etnografijos muziejaus Sankt Peterburge rinkiniuose (rec. Ž. Šaknys). Taip pat recenzentai aptaria A. Čepaitienės sudarytą straipsnių rinkinį (rec. R. Praspaliauskienė), Jono Mardosos (rec. I. R. Merkienė), U. Kockelio (rec. N. Klumbytė), Aušros Zabelienės (rec. R. Sliužinskas), Gailos Kirdienės (rec. D. Račiūnaitė-Vyčiniene), Martyno ir Marijos Purvinų (rec. S. Urbanienė) knygas. Etnologijos ir sociokultūrinės antropologijos mokslų istorija jau tapo ir numeryje aptariamose konferencijose.

Rengiant šį numerį mus pasiekė bloga žinia: netekome Jono Balio – paskutinio lietuvių tautotyros mokslo ambasadoriaus JAV. Tikimės pasisemti jo ryžto, begalinio darbštumo ir pasiaukojimo ateities darbams. Trumpai jo nueitą kelią nužvelgia Rita Repšienė.

Žilvytis Šaknys